

УДК 316.728:124.2-043.83:-053.67

Іванова О.В.[°]

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, аспірантка

СПЕЦИФІКА СФОРМОВАНOSTІ СМисложиттєвих Орієнтацій в Юнацькому віці

Стаття присвячена дослідженню специфіки сформованості смисложиттєвих орієнтацій особистості в юнацькому віці. Саме у цей віковий період молода людина проходить етап самовизначення: робить низку важливих виборів, що визначають подальшу перспективу її розвитку в різних життєвих сферах. Автором проаналізовані класифікації дослідників, які по-різному виділяють смисложиттєві орієнтації особистості загалом та смисложиттєві орієнтації особистості в юнацькому віці зокрема, розрізняючи як види смисложиттєвих орієнтацій, так і їх рівні. Узагальнення розглянутих класифікацій засвідчує, що специфіка сформованості смисложиттєвих орієнтацій у період юності полягає у поєднанні в юнацькій особистості підліткових потреб в близьких стосунках з протилежною статтю й любові, коли однокласників і друзів з актуальними для дорослих людей мотивами професійного становлення й кар'єрного розвитку, створення сім'ї, а також - самоактуалізації.

Ключові слова: смисложиттєві орієнтації, юнацький вік, специфіка сформованості, розвиток, самовизначення, самоактуалізація

Статья посвящена исследованию специфики сформированности смысловых ориентаций личности в юношеском возрасте. Именно в этот возрастной период молодой человек проходит этап самоопределения: делает ряд важных выборов, определяющих дальнейшую перспективу его развития в различных жизненных сферах. Автором проанализированы классификации исследователей, которые по-разному выделяют смысловые ориентации личности в целом и смысловые ориентации личности в юношеском возрасте в частности, различая, как виды смысловых ориентаций, так и их уровни. Обобщение рассмотренных классификаций показывает, что специфика сформированности смысловых ориентаций в период юности заключается в сочетании в юношеской личности подростковых потребностей в близких отношениях с противоположным полом и любви, круга единомышленников и друзей с актуальными для взрослых людей мотивами профессионального становления и карьерного развития, создания семьи, а также - самоактуализации.

Ключевые слова: смысловые ориентации, юношеский возраст, специфика сформированности, развитие, самоопределение, самоактуализация

The article investigates the specifics of formation of the life orientations of personality in adolescence. It is at this age a young man passes a stage of a self-determination: makes a number of important decisions, which are determine a further

prospects of his development in various spheres of life. The author analyzed the classification of the researchers who identify the life meaning orientations of the person in general and the life meaning orientations in adolescence in different way, also distinguishing, the kinds of life orientations and their levels. A synthesis of the classification shows that the specific formation of the life orientations in the period of youth is a combination of the junior person teen needs of a relationship with the opposite sex and love, circle of associates and friends relevant for adults based on professional development and career development, family formation, and - self-actualization.

Keywords: *the meaning of life orientations, adolescence, the specificity of formation, development, self-determination, self-actualization*

Юність – період життєвого шляху людини, який становив й становить значний інтерес для досліджень завдяки тим якісним змінам й новоутворенням у свідомості юнаків, котрі спонукають їх бути не тільки активними суб'єктами власного життя, але й активними учасниками життя суспільного. Особливо це стосується смислів і цінностей, для розвитку яких юнацький вік є сензитивним. Саме на цьому віковому етапі молода людина робить низку важливих виборів, що визначають подальшу перспективу її розвитку в різних життєвих сферах.

Актуальність вивчення специфіки сформованості смисложиттєвих орієнтацій у період юнацтва визначається детермінованістю вищезазначених виборів системою життєвих смислів й цінностей юнаків, адже юність вважається сензитивним етапом для становлення осмисленості життя, а формування системи смисложиттєвих орієнтацій - одним з найважливіших аспектів соціалізації.

Вивчення психологічних особливостей розвитку смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці потребує дослідження специфіки сформованості досліджуваного феномену в період юнацтва.

Мета даної статті полягає в здійсненні кроку у цьому напрямі. Для цього ми вважаємо за доцільне розглянути праці дослідників юнацького віку (Б.Г. Ананьев, Л.І. Божович, Н.Л. Бикова, Л.С. Виготський, О.М. Грінцова, Х.М. Дмитренко-Карабін, С. Кон, Г. Крайг, Д.О. Леонтьєв, Ф. Райз, А.А. Реана, Д.І. Фельдштейн та ін.) з метою аналізу загальної характеристики юнацької особистості, психофізіологічних й соціальних особливостей її становлення в контексті смисложиттєвого розвитку, а також - детермінантів цього розвитку та критеріїв класифікації смисложиттєвих орієнтацій особистості юнацького віку.

Різні дослідники по-різному класифікують смисложиттєві орієнтації особистості загалом та смисложиттєві орієнтації особистості в юнацькому віці зокрема; виділяючи як види смисложиттєвих орієнтацій, так і їх рівні.

Згідно з класифікацією Д.О. Леонтьєва смисложиттєві орієнтації поділяються на рівні: рівень загальних смислових орієнтацій - головні лінії становлення смислової сфери психіки людини (світогляд, смисл життя, самоставлення, особистісні потреби й цінності); власне смисловий рівень смислових орієнтацій особистості (динамічні смислові конструкти, що забезпечують становлення загальних під час взаємодії особистості з оточуючим середовищем) [6]. Ми погоджуємося з даною класифікацією вченого, а також - з думкою про формуючий взаємовплив головних (загальних) смислових орієнтацій та динамічних

сміслових орієнтацій. Цей взаємовплив, на наш погляд, виконує корегуючу та формуючу функції. Спочатку «поточні» смисложиттєві орієнтації особистості визначаються наявними в структурі психіки загальними смислами й цінностями. Після цього в процесі взаємодії із соціальним середовищем коректуються як «поточні» смисложиттєві орієнтації, так - і загальні.

На відміну від Д.О. Леонтьєва, В.Е. Чудновський класифікує смисложиттєві орієнтації за їх структурою в залежності від особливостей їх становлення та специфіки зв'язків між ними на: конгломерат (мало узгоджені між собою життєві смисли); моноліт (наявна домінантна смисложиттєва орієнтація; інші смисложиттєві орієнтації при цьому не розвиваються, що призводить до одностороннього становлення особистості); авторитарну ієрархію (структура смисложиттєвих орієнтацій є багатокомпонентною, у якій головним є лише один смисловий конструкт); розірвану смислову структуру (зв'язки між різними смисложиттєвими орієнтаціями недостатньо сформовані, що не дає їм інтегруватися у цілісну систему); номінальну структуру (декілька домінуючих смисложиттєвих орієнтацій не узгоджені між собою та протирічать провідному життєвому смислу); структуру смисложиттєвих орієнтацій, що розпадається (свідчить про порушення психічного розвитку; загальний життєвий смисл розпадається на ряд конкретних смислів); ієрархію гармонійної взаємодії смисложиттєвих орієнтацій (інтегрована, узгоджена, цілісна система головних та другорядних смисложиттєвих орієнтацій) [11].

Згідно з О.В. Мартиною смисложиттєві орієнтації поділяються на наступні типи, які пов'язані із відповідними типами цінностей: побутові; егоцентричні; абстрактно-теоретичні; ситуативні; вищі та ін. [8]. На нашу думку, класифікація смисложиттєвих орієнтацій особистості юнацького віку за типами цінностей є абсолютно логічною. Усвідомлені життєві смисли, набуваючи ціннісного значення, визначають життєві цілі, які кристалізуються в смисложиттєвих орієнтаціях юнаків.

Згідно з поглядами П. Іберсола смисложиттєві орієнтації в юнацькому віці бувають: поверхневі - смисложиттєві орієнтації, які вчений визначає як мінливі та аморфні; глибинні - смисложиттєві орієнтації, які на протилежності поверхневим, характеризуються конкретністю та чіткістю, повнотою смислу й зв'язком із реальним життям [14]. Дана класифікація смисложиттєвих орієнтацій юнаків відображає міру цілісності й сформованості юнацької особистості, а також міру її самовизначення у різних життєвих сферах. Чим більше соціалізована особистість, чим більше структуроване її бачення власної перспективи у житті, тим більш глибинні, чіткі, конкретні й пов'язані з реальним життям її смисложиттєві орієнтації. На нашу думку, під час дорослішання, з переходом від раннього юнацького віку до пізнього відбувається розвиток смисложиттєвих орієнтацій юнаків і дівчат, під час якого активно формуються саме глибинні смисложиттєві орієнтації.

Г. Крайг, у свою чергу, конкретизує смисложиттєві орієнтації, притаманні особистості в юнацькому віці. Вчений зазначає, що на фоні загальної юнацької емоційності, на перший план у юнацькому віці виходять такі смисложиттєві орієнтації, як: дружба; любов; інтимна близькість; самопізнання та самовираження; самовизначення (особистісне й професійне) [5].

У виділених вченим смисложиттєвих орієнтаціях відображені головні потреби й мотиви особистості юнацького віку.

Класифікація смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці автора концепції ефективної самореалізації молоді, А.О. Скрипкіна, доповнює запропоновану класифікацію Г. Крайга. На думку А.О. Скрипкіна в основі смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці лежать такі потреби, прагнення й мотиви людини, як: прагнення до самотрансценденції; подолання своїх обмежень (через екзистенцію); альтруїзм; відданість справі; творчість; самоактуалізація; гедонізм.

У випадку домінування гедоністичних смисложиттєвих орієнтацій процес самореалізації уповільнюється, на думку вченого.

Також дослідник засвідчує домінування таких смисложиттєвих орієнтацій, як: матеріальне благополуччя - в ранньому юнацькому віці; добро, любов, діти, розвиток власного Я (більш характерні для дівчат) - в пізньому юнацькому віці [10].

В основі виокремлення основних смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці Ф. Райса лежать такі основні потреби особистості юнацького віку як: емоційна свобода; незалежність від батьків.

Виходячи з розуміння цих потреб, вчений виділяє наступні смисложиттєві орієнтації в юнацькому віці: дружні зв'язки; популярність в групі; досягнення визнання; фізична привабливість; романтичні стосунки; близькість з протилежною статтю [4].

Зазначимо, що згідно з віковою класифікацією США, на яку спирається Ф.Райс, вік з 11 до 19 років вважається підлітковим [4], що співвідноситься у нашому дослідженні з раннім юнацьким віком - початком пізньої юності.

Існують як класифікації конкретно смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці, так і їх структурно-змістових складових, таких як цінності, цілі, мотиви, тощо.

Становлення життєвих цілей особистості юнацького віку тісно пов'язане із становленням її смисложиттєвих орієнтацій. Процес осмислення й переосмислення власного життя створює підґрунтя для розвитку життєвих цілей, змістовим ядром яких є цінності особистості. Згідно із нашим визначенням «смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці», цінності-цілі є структурним компонентом даного феномену. Тому ми вважаємо за доцільне розширити вище наведені класифікації смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці, спираючись на науковий доробок, присвячений дослідженню смисложиттєвих цілей юнаків і дівчат, таких вчених як: Л.І. Божович, Н.Л. Бикова, О.М. Грінцова, О.В. Люсова, С.В. Явон.

Так, згідно з класифікацією смисложиттєвих цілей в юнацькому віці Л.І. Божович, можна виділити такі смисложиттєві орієнтації юнаків: абстрактні смисложиттєві орієнтації - пов'язані з реалізацією духовних й суспільних ідеалів («духовно розвиватись», «робити добро», «приносити користь», «допомагати нужденним»); конкретні смисложиттєві орієнтації - стосуються реалізації особистих (егоїстичних) бажань («здобути професію», «влаштуватись на роботу», «створити сім'ю») [2].

Згідно з конкретизацією життєвих цілей в юнацькому віці Н.Л. Бикової до провідних смисложиттєвих орієнтацій в цьому віковому періоді відносяться: орієнтації на особисте життя; орієнтації на фінансову незалежність й

матеріальний добробут; орієнтація на самореалізацію; орієнтація на статус у суспільстві [1].

Згідно з аналізом ціннісно-смиислового змісту життєвих цілей в юнацькому віці О.М. Гриньової, серед основних смисложиттєвих орієнтацій юнаків переважають: престижна робота; власний дім; створення сім'ї; народження дітей; особистісний ріст; самоактуалізація [3].

Згідно із дослідженням змісту життєвих цілей в юнацькому віці О.В. Люсової, основні смисложиттєві орієнтації сучасних юнаків наступні: успішність; свобода; позитивне майбутнє; духовне збагачення [7].

Згідно з дослідженням розвитку життєвих цілей особистості в ранньому та пізньому юнацькому віці С.В. Явон:

- до смисложиттєвих орієнтацій особистості раннього юнацького віку відносяться: самовираження; реалізація власних здібностей; наявність хороших друзів; авторитет серед однолітків; лідерство.

- до смисложиттєвих орієнтацій пізнього юнацького віку відносяться: цікава робота; матеріальний добробут; самореалізація, самоактуалізація; статус у суспільстві; хороші сімейні стосунки; стабільне, спокійне життя; впевненість у завтрашньому дні; створення власного бізнесу [12, 13].

А.А. Реан досліджуючи підлітковий, юнацький та дорослий вік, виділив мотиваційну структуру кожного з них. Зазначимо, що мотив - це «внутрішнє спонукання особистості до того чи іншого виду активності, пов'язане із задоволенням певної потреби» [9, с. 345]. Він виникає на основі свідомо поставленої цілі і свідомо прийнятого наміру [9, с. 346], а тому є безпосередньо пов'язаним зі смисложиттєвими орієнтаціями. Згідно з думкою вченого, можна виділити наступні головні смисложиттєві орієнтації особистості юнацького віку:

- Дружба та любов: у ранньому юнацькому віці в мотиваційній сфері на перше місце виходять мотиви спілкування, особливо такі емоційно насичені та глибокі його форми як дружба і любов [9, с. 346]. В юнацькому віці істотно обновляються мотиви спілкування. Відбувається поглиблення і диференціація дружніх зв'язків на основі інтелектуальної та емоційної близькості. «Так серед найважливіших життєвих цінностей 15-17 літні юнаки називають бажання мати вірних друзів) дружбу як головну цінність в житті виділили 97,7 % опитаних , любов - 90,8%) [9, с. 347];

- Навчально-професійна діяльність: порівняно з підлітковим віком в юнацьком віці відбувається більш глибока диференціація учбових інтересів. Вона диктується одночасно й особистісними пізнавальними інтересами, і прагматичними цілями, які полягають у необхідності вивчення конкретних предметів для здачі вступних екзаменів у ВНЗ, наприклад. В ранньому юнацькому віці навчально-пізнавальна діяльність старшокласників все більше визначається мотивами, спрямованими на усвідомлення життєвої перспективи та реалізацію професійних намірів і планів, пов'язаних з майбутнім юнака [9, с. 349]. «Учбові мотиви старшокласників все більше сплітаються з мотивами професійної орієнтації і їх необхідно розглядати в сукупності» [9, с. 349];

- Професійне становлення, кар'єра: зауважимо, що вибір професії та місця роботи пов'язані не тільки з особистісним інтересом кожного конкретного юнака до певної сфери діяльності, а й з такими потребами як: потреба в безпеці,

матеріальному благополуччі, самореалізації, престижі, статусі й суспільному визнанні;

- Створення сім'ї: вступаючи в доросле життя юнак постає перед перед необхідністю самовизначитися, зробити вибір, не тільки стосовно професійного шляху, а й стосовно таких питань як: одруження, створення сім'ї, народження дітей. Вважається, що «ці події носять характер нормативних, так як їх настання очікується і найчастіше відбувається в конкретний час у більшості людей» [9, с. 424].

Проте, ми вважаємо, що на сьогодні така «нормативність» є неактуальною та все більше відходить на другий план у зв'язку з розширенням європейських цінностей і тенденцій на теренах пострадянського простору. Західний спосіб життя закликає до створення у більш пізньому віці, після забезпечення необхідної матеріальної бази для цього на основі попереднього професійного й кар'єрного зростання. Тому серед сучасних представників пізнього юнацького віку ми можемо спостерігати нерівномірність термінів реалізації таких безперечно актуальних смисложиттєвих орієнтацій як створення сім'ї та народження дітей.

На основі аналізу зазначених видів смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці, ми віділили такі критерії їх класифікації, а саме: 1) смисловий рівень; 2) міра узгодженості в структурі; 3) повнота смислу; 4) тип цінностей; 5) характер освіти; 6) головні потреби; 7) прагнення, мотиви і цінності; 8) зміст смисложиттєвих цілей; 9) вік.

Аналіз обґрунтованих різними вченими класифікацій смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці засвідчує велику кількість їхніх видів, виокремлених за різними, вищезазначеними критеріями. На нашу думку, це створює необхідність визначити головні смисложиттєві орієнтації юнаків і дівчат, які найчастіше виділяють у розглянутих нами класифікаціях вчені.

Відповідно, прорангувавши смисложиттєві орієнтації за кількістю вчених, що їх виділяють як такі, що є притаманні особистості у період юності (як ранньої, так і пізньої), ми визначили серед них п'ять головних, а саме: 1) любов, особисте життя; 2) створення сім'ї; 3) самоактуалізація; 4) професійний та кар'єрний розвиток; 5) дружба.

Висновки: Таким чином, здійснивши аналіз загальної характеристики особистості юнацького віку, психофізіологічних й соціальних особливостей її становлення в контексті смисложиттєвого розвитку, а також - існуючих класифікацій смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці, ми прийшли до висновку, що специфіка сформованості досліджуваного феномену диктується :

- нерівномірністю психофізіологічного розвитку особистості в період юнацтва;
- характером світоглядних, смисложиттєвих пошуків юнаків;
- загальною соціальною ситуацією розвитку, яка полягає у входженні юної людини в доросле життя;
- завданням самовизначення (професійного, особистісного, морального, соціального).

Розглянуті класифікації смисложиттєвих орієнтацій різними вченими та їх узагальнення засвідчує, що специфіка сформованості смисложиттєвих орієнтацій

у період юності також полягає у поєднанні в юнацькій особистості підліткових потреб у близьких стосунках з протилежною статтю й любові, в колі однодумців і друзів з актуальними для дорослих людей мотивами професійного становлення й кар'єрного розвитку, створення сім'ї, а також - самоактуалізації.

Про це свідчать головні смисложиттєві орієнтації особистості юнацького віку, які виділяють більшість вчених, а саме:

1. любов (Н.Л. Бикова, Г. Крайг, Ф. Райс, А.А. Реан, С.В. Явон);
2. створення сім'ї (Л.І. Божович, О.М. Грінцова, С.В. Явон, А.А. Реан, А.О. Скрипкін);
3. самоактуалізація (Н.Л. Бикова, Л.І. Божович, О.М. Грінцова, А.О. Скрипкін, С.В. Явон);
4. професійний та кар'єрний розвиток (Л.І. Божович, О.М. Грінцова, С.В. Явон, А.А. Реан);
5. дружба (Г. Крайг, Ф. Райс, А.А. Реан, С.В. Явон).

Отже, ми приходимо до висновку, що юнацький вік є перехідним періодом від підліткового романтизму до більш практичного дорослого життя, де головним прагненням - є прагнення самоактуалізації, а головними завданнями - вибір професійного шляху, створення сім'ї й народження дітей. При цьому для юнаків та дівчат продовжують бути актуальними такі людські цінності як любов і дружба.

Список використаних джерел

1. Быкова Н.Л. Специфика смысложизненных ориентаций различных групп учащейся молодежи в ситуации субъектализации жизненных целей Текст.: Автореф. дисс.канд. психол. наук / Н.Л. Быкова: Самара, 2005. - 23 с.
2. Божович Л. И. Проблемы формирования личности : избранные психологические труды / Л. И. Божович. – Воронеж : МОДЕК, 2001. – 352 с
3. Грінцова О. М. Дослідження проблеми смисложиттєвої самореалізації в юнацькому віці / Ольга Михайлівна Грінцова // Научно-метод. жур. Казахского нац. пед. у-та им. Абая, «Педагогика и психология» / [под ред. С. Ж. Пралиева]. - № 1 (14). – 2014. – №2. – С. 69–75.
4. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс, К.Долджин // - 2010. – 816 с. - (Серия «Мастера психологии»). - (ISBN - 978-5-49807-290-6).
5. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг, Д. Бокум. – СПб.: Питер, 2005. – 940с. – (Серия «Мастера психологии»). – (ISBN - 5-94723-187-5).
6. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 487 с
7. Люсова О.В. Цель как смысложизненная детерминанта настоящего в юношеском возрасте: дис. кандидат психол. наук: 19.00.05/ Люсова, Оксана Валерьевна. - Ярославль, 2007. - 216 с.
8. Мартынова Е.В. Роль смысложизненных ориентаций в системе профессиональной подготовки студентов педвузов / Е.В.Мартынова // Мир психологии. – 2001. – № 2. – С. 109-113
9. Реан А.А. Психология человека от рождения до смерти. Психологический атлас человека / под ред. А.А. Реана. - М.: АСТ; СПб.:прайм-ЕВРОЗНАК, 2010. - 651с.

10. Скрипкин А.А. Акмеологический смысл жизни как фактор эффективности самореализации студенческой молодежи: дисс. ... канд.. психол. наук: 19.00.13 / Андрей Александрович Скрипкин. – М., 2009. – 169 с.
11. Чудновский В. Э. Проблема структуры смысла жизни как психологического феномена / В.Э.Чудновский // Психологические, философские и религиозные аспекты смысла жизни: Материалы III-V симпозиумов / ПИ РАО; Под ред. В. Э. Чудновского. – М., 2001. – С. 156-164
12. Явон, С. В. Ценностные аспекты жизнедеятельности современной молодежи / С. В. Явон // Социально-гуманитарные знания. – 2010. – № 3. – С. 154-165
13. Явон, С. В. Жизненные цели и социальное самочувствие региональной молодежи: внутривозрастная специфика / С. В. Явон // Знание. Понимание. Умение. – 2013. – № 1. – С. 120-127
14. Ebersole P. Meaning in Life Depth: The MILD / P.Ebersole, G.Quiring //Journal of Humannistic Psychology. – Vol.31. – 1991. – No.3. – P.113-124

Отримано 12.08.2015 р.

УДК 378.147.091.31-059.2:159.923-057.87

Ловка О. В.[°]

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ

Представлено результати емпіричного дослідження впливу індивідуальних психологічних властивостей студентів (властивостей темпераменту, типу мислення, типу особистості, спрямованості локусу контролю та рівня прояву здібностей) на ефективність студентських групових навчальних проектів у процесі вивчення психолого-педагогічних наук в економічному ВНЗ. Дослідженням виявлено позитивну тенденцію в результатах нашої вибірки по зв'язку ефективності спільної навчальної діяльності студентів (у формі групової проектної діяльності) зі складом малих груп за показниками: екстраверсія /інтроверсія; тип мислення; та суттєвий зв'язок з індивідуальними показниками: локусом контролю; здібностями особистості (вербальними творчими та комунікативно-організаційними). На основі результатів дослідження зроблено висновки щодо можливості

[°] © Ловка О. В., 2015 р.